

H.P. Møllers stemmebøger, 1829

Frederik 6.s hofmusik?

af Toke Lund Christiansen, fløjtenist, forskningsstipendiat,
Dansk Center for Musikudgivelse, Det Kongelige Bibliotek

I 2015 kunne man igen opleve Carl Maria von Webers gennembrudsværk, operaen *Jægerbruden* på Det Kongelige Teater. Et gennembrud for Weber og samtidig et startskud for den romantiske opera som genre. Også for opera i København skulle *Jægerbruden* blive et vendepunkt. Året er 1820, og i september ankom Weber med dampfærgen *Caledonia* til København. Weber medbragte ouverturen til *Jægerbruden*, for resten af operaen ventede på sin førsteopførelse i Tyskland. Det Kongelige Kapel var fra omkring 1800 blevet ledet af den danskfødte violinist Claus Schall (1757-1835), og han havde hos Cherubini i Paris taget ved lære: orkestret skulle ledes med en fast hånd! Den 8. oktober dirigerede kapelmester Schall en mindeværdig koncert på operaen, der indledtes med ouverturen til netop *Jægerbruden*. Derefter optrådte Weber som klaversolist i sin egen Es-dur klaverkoncert. Anden del af koncerten indeholdt bl.a. Mozarts ouverture til operaen *Titus* og derudover improviserede Weber ved flyglet.¹

Umiddelbart efter koncerten rejste Weber videre på koncertturné. Men sporene efter ham holdt sig: Claus Schall var blevet rost for sin sikre direktion, Kapellet løftet til skyerne og sammenlignet med de bedste ensembler i Europa, og Weber efterlod en afskrift af partituret til hele operaen samt, som en venskabspagt, sin udsmykkede direktionsstav til Claus

Schall. Intet under, at *Jægerbruden* i årene herefter,² og mange år frem, blev operernes opera på Det Kongelige Teater.

H.P. Møllers stemmebøger

I 2014 viste det sig, ved en systematisk gennemgang af de ca. 1500 numre som dækker fløjterepertoiret i Det Kongelige Biblioteks samlinger, at der under den nærmest intetsigende titel: *H.P. Møllers fire stemmebøger* kom, hvad man må betegne som en "skat fra den danske Guldalder" frem. Bøgerne indeholder 127 kompositioner arrangeret for besætningen fløjte, to violiner og cello. Musikken er i vid udstrækning dansk og repræsenterer guldalder-komponister som Claus Schall, F.L.Ae. Kunzen, Fr. Kuhlau, C.E.F. Weyse, Ludwig Zinck og flere andre. Desuden finder man en lang række ouverturer af bl.a. W.A. Mozart og som det første nummer i bøgerne: Ouverturen til Webers *Jægerbruden*.

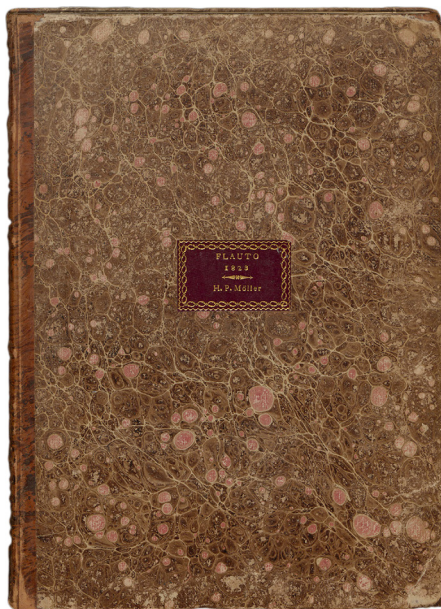
Repertoiret i bøgerne er nøje afstemt i forhold til, hvad der gik af operaforestillinger på Det Kongelige Teater i perioden omkring 1815-1828. De fornem indbundne bøger indeholder desuden en lang række hofdanse, idet man dog bemærker, at der ikke er en eneste engelsk dans, i modsætning til hvad der ellers udkom af danse og musikstykker til brug for borgermusikken og den dansefeber, der rasede i København. Men dette er ikke så mærkeligt, for efter at København var

bombet og flåden bortført, og Frederik 6. stod som den store taber i Napoleonskrigen, var engelsk musik formodentlig det sidste, kongen ønskede at høre!

Hvor kommer bøgerne fra?

Stemmebøgerne er skænket til Det Kongelige Bibliotek af B. Kehlet Nørskov i 197? uden at giveren kunne gøre rede for proveniensens.³ Det er muligt, at den H.P. Møller, hvis navn pryder hver af de fire stemmebøgers forsider i guldtryk, er identisk med hofinstrumentbygger og klaverfabrikant *Hans Peter Møller*,⁴ som i 1828 blev Dannebrogsmænd og tillige var medlem af Livjægerkorpsen. H.P. Møller var en driftig mand. Udover at fabrikere pianoforter havde han også borgerskab som mel- og grynhandler samt rugbrødsbager. Senere i sin karriere var han med til at stifte klaverfirmaet *Hornung og Møller*. H.P. Møller stemte klaverer på Det Kongelige Teater indtil 1825, og han var aktiv som klaverstemmer og klaverfabrikant i København fra 1824 til 1859.

En anden H.P. Møller i datidens musikliv påkalder sig imidlertid lige så meget opmærksomhed i forbindelse med stemmebøgerne. Claus Schalls nærmeste medarbejder i forbindelse med hofmusikken var violinist i kapellet, Niels Møller. Niels Møller var fra 1792 ansat i den betroede stilling som hofdansemusikinspektør, en post han bevarede frem til sin død i 1839. Det var med andre ord Niels Møller, der var den direkte ansvarlige for dansemusikken hos regenten, Frederik 6. på det tidspunkt, hvor stemmebøgerne er i brug. Og dette uagtet, at koncertmester og kapelmester Claus Schall, der mellem sine mange kongelige titler også fra 1795 var hofdansekomponist (Hofdansemusikkomponist!) i realiteten var Møllers over-

Stemmebog for fløjtestemmen.

ordnede. Schall overgav en del opgaver som f.eks. arrangementer til hofballerne til Niels Møller, der da også i samtiden blev kaldt "Dandse-Møller".⁵

En af Niels Møllers sønner bar initialerne H.P. (Peter Henrik Møller), og denne H.P. (P.H) Møller (f.1810) blev sent ansat i kapellet (1835) som bratschist, men inden da gennemgik han i løbet af ti år kapellets violinskole. Det er muligt, at stemmebøgerne er en gave til den nittenårige søn fra hans far, Niels Møller. Den i stemmebøgerne mest fremtrædende og eksponerede komponist er *Claus Schall*. Det er rimeligt at formode, at Schall direkte eller indirekte har været involveret i stemmebøgenes musikalske indhold.

Der optræder yderligere to andre personer med tilknytning til det daværende musikliv som kunne være stemmebøger-

nes ejer. 3) H.P. Møller, (1805-1881) sanglærer og boghandler og ikke mindst 4) Peter Salomon Martin (1760-1830), bogtrykker, som også, for visse litterære udgivers vedkommende, optræder under forskellige pseudonymer, bl.a. navnet H.P. Møller.⁶

Arrangementerne

Hvad indeholdt så disse fire stemmebøger? En af de mest fremtrædende musiktyper er arrangementer af mange forskellige komponisters kendte værker – både vokal- og instrumentalmusik. Men vi ved ikke altid, hvem der har lavet disse arrangementer. Det kan dog med sikkerhed fastslås, at mindst 12 af de i alt 127 stykker er arrangeret af fløjtenisten, kapelmusikeren og den kongelige syngemester *Gottlob Friedrich Kittler* (1780-1819).

Kittler var født i kurfyrstendømmet Sachsen, men flyttede i 1807 som 27-årig til København, hvor han fik en kort karriere som fløjtenist i Det Kongelige Kapel for i sine to sidste år at overtage syngemesterstillingen ved Det Kongelige Teater efter Ludwig Zinck. I 1814 udkom der på C.C. Loses forlag i København en samling musikstykker arrangeret for fløjte, to violiner og bas under den franske titel: *Journal pour les Amateurs de Quatuors*.⁷ De 13 ud af 14 kompositioner er i deres udformning identiske med de tilsvarende stykker i H.P. Møllers stemmebøger, mens Kittlers egen *Viener-vals(!)* ikke er medtaget i stemmebøgerne. Numrene i parentes refererer til nummereringen i stemmebøgerne. Kittlers arrangementer indbefatter:

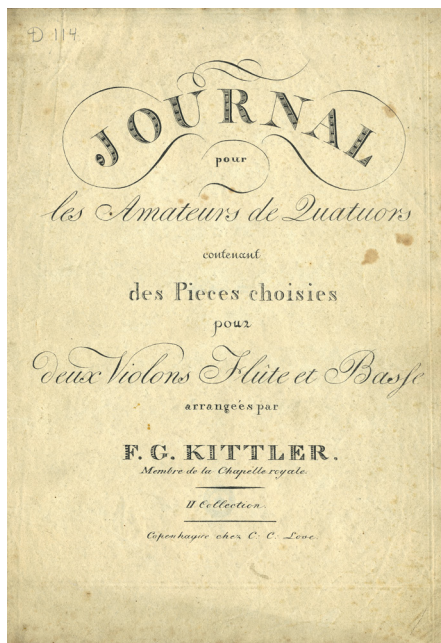
1.	C.E.F. Weyse	Ouverturen til (syngespillet) <i>Sovedrikken</i>	(nr. 110)
2.	Claus Schall	Vals af (balletten) <i>Romeo & Giulietta</i>	(nr. 109)
3.	Claus Schall	<i>Menuetto</i> af samme	(nr. 56)
4.	Fr. Kuhlau	Röversang af (operaen) <i>Röverborgen</i>	(nr. 14)
5.	F.G. Kittler	Viener(!) vals (ikke i stemmebøgerne)	
6.	E. Dupuy	Ouverture af (operaen) <i>Ungdom & Galskab</i>	(nr. 46)
7.	C.E.F. Weyse	Taffelmusikken af tragedien <i>Macbeth</i>	(nr. 22)
8.	C.E.F. Weyse	<i>March</i> af samme	(nr. 43)
9.	Fr. Kuhlau	Romanze af (operaen) <i>Röverborgen</i>	(nr. 39)
10.	Claus Schall	Dands af (balletten) <i>Lagertha</i>	(nr. 37?)
11.	Claus Schall	Ouverture til (balletten) <i>Rolf Blaaskægs Borg</i>
(Raoul le barbe bleu)	(nr. 17)
12.	Claus Schall	<i>Andante</i> af samme	(nr. 18)
13.	F.G. Kittler
(uden komponist-
angivelse)	<i>Contra Dands</i>	(nr. 16)
14.	Ludvig Zinck	Marsch (!) a la tragédie <i>La Mort de Rolla</i>	(nr. 19)

Heraf var også flere andre stykker allerede tidligere udkommet i klaverudtog, nemlig Claus Schalls musik til de tre balleretter *Lagertha*, *Rolf Blaaskæg* samt *Romeo & Giuletta* (på Claus Schalls eget forlag i perioden 1811-1816) samt C.E.F. Weyses ouverture til *Sovedrikken* hos C.C. Loses musikforlag i 1815.

Det var ikke usædvanligt at møde F.G. Kittler som arrangør og udgiver. Allerede i 1808 optræder han første gang som udgiver på S. Sønnichsens forlag med *Smaa Blandinger af Nye og bekendte Melodier for 2 Fløjter, 1 og 2*.⁸ Kittler optræder endvidere i forlæggeren C.C. Loses kataloger fra 1816, hvor han udgiver 6 *Ecossaies* for klaver. Samtidig komponerede han selv i det små: i 1817 fremkom der en *Revue March for Kongens Regiment*, og Kittler er, i anden sammenhæng, også noteret for at have komponeret Livgardens *Fanemarch*.⁹ Endelig blev Kittler i mange år også, dog uretmæssigt, nævnt som ophavsmand til "Tappenstregen".¹⁰

Kittler døde meget pludseligt i en ung alder i 1819, og det er ikke umiddelbart til at påvise, hvem der har arrangeret de øvrige mange kompositioner i stemmebøgerne. Pilen peger dog på en anden komponist, som optræder i disse noder, nemlig Carl Ferdinand Mohr (1796-1827), der allerede i 1819 udgav *Nye Danse for to Violiner* på Loses forlag og i 1823 fulgte den op med *Nye Danse for to Violiner, Fløjte og Bas* – den eneste udgivelse i hele perioden, bortset fra Kittlers, der netop har denne specifikke besætning for øje. I 1824 udgav C.F. Mohr atter hos Lose sine *Danse for 2 Violiner*, men herefter fremkom der ikke mere fra hans hånd.

Håndskriften i stemmebøgerne er, frem til og med nr. 110, den samme. Herefter er skriften mindre og tydelig-

F.G. Kittlers samling *Journal pour les Amateurs de Quatuors*.

vis anderledes. En musikvidenskabelig analyse af de forskellige karakteristika kan muligvis give et fingerpeg om, hvem der står bag noderne, som både kan være arrangørernes respektive håndskrifter og stamme fra to forskellige kopister.

Friedrich Gottlob Kittler og de kongelige Hoboister

F.G. Kittler indtager som nævnt en central rolle i forbindelse med arrangementerne i H.P. Møllers stemmebøger, og det er derfor relevant at kigge lidt nærmere på hans baggrund. I en kortere årrække havde han nemlig en central plads i det københavnske musikliv inden for såvel militærmusikken som hofmusikken.

Kittler kom, i modsætning til kapellet "store" fløjtenister, fra militærmusikken.

Han havde været "hoboist" i Fodgarden og bevarede som dirigent til stadighed forbindelsen til militærmusikken. Formodentlig var det Kittler, der satte militærorkestrets store koncertrækker i gang, og der blev spillet for de kongelige i Frederiksberg Have såvel som ved taftet på Frederiksberg Slot. Der blev også koncerteret i Rauchs Hotel, det nuværende Hotel d'Angleterre.¹¹ I sæsonen 1808/09 spillede Fodgardens Musikkorps således på Kgs. Nytorv hver 14. dag og i de følgende sæsoner i Giethusets sal, ligeledes på torvet.

Repertoiret var beslægtet med den musik, som optræder i stemmebøgerne med "Ouvverturer, Operanumre, *Bataillestykker*, Danse o.l.", men der blev også spillet originalmusik komponeret til lejligheden af bl.a. Weyse, Dupuy, Kittler og Ludvig Zinck. I årene 1810-1815 var Zinck den ansvarlige for Kongens Regiments koncerter i Giethuset.¹²

I 1811 bestemtes det, at de kongelige Hoboister (Fodgarden og Kongens Regiment) skulle stå for al den kongelige balmusik, men fra omkring 1814 blev al musik med tilknytning til Teatret omstruktureret, herunder også den rolle som *hoboisterne* (træblæserne) havde. De bedste hoboister fra militærmusikken blev gradvist indsluset i Kapellet samtidig med, at den tidligere "elevordning", i det mindste for en tid, blev ophævet.

Kittler blev i 1807 ansat i Kapellet, men han var næppe nogen virtuos på fløjten. I stedet huskes han ikke mindst om en dygtig arrangør, hvilket arrangementerne for to violiner, fløjte og cello i høj grad vidner om. Friedrich Kuhlau kom hos Kittler privat, og det var også Kittler, der fik positionen som syngemester ved Det Kongelige Teater, en stilling som også Kuhlau havde bestredet, men opgivet

efter blot to sæsoner af helbredsårsager. Det må også anses som sandsynligt, at Kuhlau march til netop Fodregimentet er arrangeret for kammerkvartetten af Kittler.¹³

Tidsbestemmelse

Det er vanskeligt med absolut sikkerhed at afgøre hvilket årstal, der står prentet på forsiderne af de fire stemmebøger. De tre første tal er med sikkerhed 182, men det sidste tal kan læses som enten et 3-tal eller – og mest sandsynligt – som et 9-tal. Tretallet kan ikke helt udelukkes, da samlingens første musikstykke er fra *Jægerbruden* (Berlin 1821, København 1822). Ud over ouverturen er også talrige andre stykker fra samme opera med i stemmebøgerne. Iblandt bøgernes sidste numre finder man tre uddrag fra Friedrich Kuhlau opera *Lulu* (1824), og ikke mindst Mozarts *Trylleflojten*, som, skønt oversat til dansk et tiår før, først kom op i København i 1826. 1829 er altså det mest sandsynlige tidspunkt for indbindingen af stemmebøgerne, men nogle af værkerne har i 1829, i Kittlers arrangementer fra 1814, været kendt i ca. 15 år, mens andre – måske i C.F. Mohrs arrangementer, kan være skrevet ud i stemmer frem til 1826/27, hvor han forlod Danmark. Det er påfaldende, at Kuhlau musik til *Elverhøj* (1828/1829), som fra starten blev en stor succes, ikke er medtaget.

Instrumentationen til Hofmusikken

Besætningen fløjte, to violiner og bas (cello) er ganske speciel og blev primært anvendt i forbindelse med dans. Således måtte W.A. Mozart lægge navn til en udgivelse fra 1793:¹⁴ *Instructions pour composer autant de Contredanses par le moyen de 2 déz sans savoir la musique ou la compo-*

tion. Det var et spøgefuldt, musikalsk spil for ikke at sige et musikalsk dominospil, der i skikkelse af et "valsehæfte" for fløjte, to violiner og cello udkom i England i 1801. Når vi, i de yderst troværdige nutidige kataloger med fløjtemusik¹⁵ finder næsten intet for besætningen fløjte, to violiner og cello, kan det hænge sammen med, at den netop oftest blev anvendt til brugsmusik til dans, og at komponisterne, der stod bag musikken, ikke var nævnt i tilknytning til udgivelsen. Således blev F.G. Kittlers udgivelse og H.P. Møllers håndskrevne stemmebøger på Det Kongelige Bibliotek ikke fundet på komponistnavne, men på besætning.

Og med stemmebøgerne er der med stor sandsynlighed tale om kongens, Frederik 6.s hofmusik. Det kan aflæses af, at arrangøren, Kittler, i ca. en fjerdedel af de mange musikstykker har skrevet fløjtestemmen ud for den sjældent forekommende *tertsfløjte* (i Es). Netop i denne periode (år 1800) bestilte Det Kongelige Kapel to tertsflojter "til brug for hofmusikken".¹⁶ Man må forestille sig, at kongen og hoffet, under eksempelvis deres lange sommerophold på Frederiksberg Slot, gerne ville lytte til, hvad de havde oplevet i operaen, og desuden med det mobile ensemble, fløjte, to violiner og cello, også havde dansemusik ved hånden.

Alle stemmebøgernes i alt 127 musikstykker er skrevet for samme besætning: 1. violin, 2. violin, Flauto traverso (eller, den mindre traverso: *Flauto terzio*) og cello. Besætningen adskiller sig fra den gængse fløjtekvartet ved, at bratschen her er erstattet af en 2. violin. Dette kan imidlertid have sin forklaring: Kombinationen af fløjte, to violiner og cello har også i Danmark været brugt som danseunderholdning, ikke kun ved hoffet, men altså vel

at mærke uden tertsflojte inddraget! Den 28. oktober 1822 udbydes der således i bogladerne for kvartetbesætningen *Valse og Fandangoer* på Richter, Bechmann og Mildes forlag.

De mange musikstykker i Møllers stemmebøger indeholder også en stor portion danse. Komponisterne hertil er både danske (Claus Schall, F.G. Kittler, R. Bay, student Petersen, J.G. Kolbe (?) og Ludwig Ferdinand Mohr) og udenlandske (Joseph Küffner, J.H. Walch samt tenoren Gaetano Piantanida, sidstnævnte optrådte i København i 1813 og tilegnede et par nodehæfter til prinsesserne Caroline og Juliane).¹⁷

Repertoiret i stemmebøgerne synes således både at skulle imødekomme ønsker om koncertmusik og være musik til dans.

At ensemblet også har medvirket ved dansemusikken ved hoffet er et stærkt argument for, at en fjerdedel (33 i alt) af alle fløjtestemmerne er skrevet for *Flauto terzio* i Es. Tertsflojte-stemmerne er skrevet transponeret og er beregnet til at klinge en lille tert højere end noteret.

Det var instrumentbygger Henning Andersen Skousboe (1776-1854), der leverede tertsflojter til "Hofdansemusikken". Skousboe etablerede sin egen virksomhed i København fra 1805. Inden da var han lærling og svend hos instrumentbygger Peter Appelberg, der også leverede kvalitetstraverser til Teatrets musikere. Skousboes leverance i 1804 af "2 Traverser og 2 Tertsflojter til Hof-Danse-musikken" foregik altså, mens han endnu var ansat hos Appelberg. At de har været i stadig brug ses af, at Skousboe i perioden 1809 og helt frem til 1832 hvert år har "7 Styk Fløyte-Traversen, til den Kongelige Hof-Dandsemusik henhørende" til reparation. De fire omtalte fløjter fra 1804 var

Tertsfløjte bygget af Skousboe. Foto: Simon Thamdrup Jensen, Musikmuseet.

gjort af “beste sort Boxbom”. De havde elfenbensringe, to klapper og tre mellemstykker. En Skousboe-traverso med to ekstra mellemstykker befinder sig i privat samling, og klapperne er sat til at betjene Dis (på fodstykket) og Gis (på anden mellemstykke). De ordinære traverser (i C) blev betalt med otte Rigsdaler, tertsføjterne (i Es) med syv. Alle blev leveret i skindfutteral til 3 mark stykket. Det samlede køb var for 32 Rigsdaler.¹⁸

Musikerne

Da Det Kongelige Kapel i tiden før 1800 var under den italienske komponist Giuseppe Sartis ledelse, opdelte man orkestrets musikere i to ensembler, et operaorkester og et ballet- og hofdanserorkester. I perioden omkring 1812 og ca. tyve år frem, hvor stemmebøgerne har været i brug, var der kun ét orkester, men til gengæld optrådte kapellets musikere i

flere forskellige sammenhænge, både som opera- og balletorkester og herudover i vid udstrækning uden for Teatrets regi. Hvis tesen om, at stemmebøgerne har dannet nodemateriale for Frederik 6.s hofmusik, holder, kan vi – om end med stor usikkerhed – forsøge at rekonstruere, hvilke musikere, der har spillet efter de fire bøger.

Arrangøren F.G. Kittler kan have medvirket i det kongelige kvartetspil som fløjtenist frem til sin død i 1817, men i givet fald ud fra et andet nodemateriale end det, vi finder i stemmebøgerne. Men Kittler var langtfra førstemand i kapellets fløjtegruppe, hvor Niels Petersen fra 1818 var en fremtrædende skikkelse. Petersen har muligvis skrevet et enkelt stykke til stemmebøgerne. Det er noteret som komponeret af “Student Petersen”, og Niels Petersen var i en periode “elev” i Kapellet. Det kan synes oplagt, at de ind

imellem meget virtuose fløjtestemmer har haft netop ham som eksekutor. Det kan imidlertid også have været kapellets ældre førstefløjtenist, Peter Christian Bruun, som, i lighed med Niels Petersen, også var kendt for sine evner som kammermusiker. Bruun var imidlertid, ved siden af sin kapeltjeneste, meget optaget af sine kommercielle interesser (olie og sæbeproduktion!) og behøvede som velhaver ikke den ekstraintægt, som hofkammermusikken må have genereret.

Kapellets leder, Claus Schall var selv en fremragende violinist, men i 1829 givetvis meget optaget af sine opgaver som musikdirektør og dirigent. Koncertmestrene J.H. Tiemroth eller Friedrich (Frederik) Wexschall er derimod to gode bud på en førsteviolinist i kvartetten. Især gjaldt det Wexschall, som interesserede sig for fløjte, og hvis søster havde været gift med kapellets tidligere solofløjtenist Philipp Seydler. Også hofdansemusikinspektøren, Niels Møller (Dandse-Møller), kan have medvirket ved hofkoncerterne på violin.

Andenviolinen kan meget vel have været spillet af Johan Ludvig Mohr, som var ansat i kapellet fra 1821. Hans ældre bror, Carl Ferdinand Mohr, havde oprindeligt spillet fløjte, og han optræder som nævnt flere steder i stemmebøgerne som komponist. Det kan også tænkes, at de to violinstemmer i en periode har været spillet af de to brødre i fælleskab. C.F. Mohr kan, frem til han forlod København i 1827 for at videreuddanne sig hos komponisten Louis Spohr i Kassel, også have været arrangør af de stykker, som Kittler ikke har stået for. Kuhlau anbefalede ham til en impresario i Hamburg og kaldte den unge Mohr for "ausgezeichnete Violinspieler".¹⁹ Endvidere spillede Carl Ferdi-

nand violinstemmen ved uropførelsen af Kuhlaus f-mol violinsonate i 1823,²⁰ men den unge, begavede violinist døde imidlertid pludselig et halvt år efter afrejsen til Kassel. Endelig kan celloen have været spillet af den fremtrædende kammermusiker Frederik Funck eller måske af Friedrich Kuhlaus nevø, Søren Kuhlau.

En indikator for hvem der almindeligvis spillede sammen, kan man måske se ved en privat sammenkomst, hvor Friedrich Kuhlaus tre kvintetter for fløjte, violin, to bratscher og cello blev førsteført. Det var Nytårsdag 1823, hjemme hos Kuhlau på "Solitude" på Nørrebro. Her var det Peter Christian Bruun på fløjten, Wexschall på violin, brødrene Carl og Johan Ludvig Mohr spillede bratscherne og Søren Kuhlau passede celloen.²¹

Repertoiret

De mange musikstykker i H.P. Møllers stemmebøger optræder i tilsyneladende helt tilfældig orden. Førsteviolinstemmen indeholder på de første fire blade en oversigt over titler og komponister med såvel nummerering 1 til 123 (de sidste musikstykker mangler i oversigten) som henvisning til sidetal i førsteviolinstemmen. Der er tendens til, at f.eks. stykker fra *Jegerbruden* optræder nogenlunde samlet. Men modsætningsvis optræder Claus Schalls balletmusik fra forskellige populære balletter her og der uden system. Hofdansemusikken er nogenlunde samlet i grupper, og f.eks. den tyske komponist, Walchs mange danse er samlet i grupper af 4-5 stykker. Også stykkerne med tertsføjte har en tendens til at optræde i grupper.

Claus Schall synes som nævnt at være hovedfiguren i hele samlingen. Balletterne *Lagertha*, *Rolf Blaaskæg* og *Romeo & Giulietta* er rigt repræsenterede. Desuden

er der et enkelt musikstykke fra balletten *Det Lykkelige Skibbrud*.

Friedrich Kuhlau optræder også med fyldige afsnit fra operaen *Røverborgen*, herunder også ouverturen. Hen mod de sidste numre i samlingen er der tre stykker fra operaen *Lulu*, og en transskription af Kuhlaus march, *Revue-march for Garden til Fods*²² er også medtaget.

Det er værd at notere sig, at en del af de udvalgte stykker korresponderer med lignende udgivelser for især klaversolo hos C.C. Loses forlag i København. Man kan ligefrem forestille sig, at komponisterne fik ideen til at udarbejde arrangementerne, efterhånden som klavernoderne udkom. Som eksempler kan nævnes: Ed. Dupuy: Ouverture til *Ungdom og Galskab*, 1817 (Kittlers arrangement i stemmebøgerne, men udkom allerede i 1818 i et arrangement for to fløjter), Kuhlau:

Sange fra *Røverborgen*, 1817 (Kittler), Kuhlau: *Stor Revue-march for Garden til Fods*, 1818, (meget sandsynlig også instrumenteret af Kuhlau-vennen Kittler) Kuhlau: *Mellem Gravenes Høje*, 1818 (Kittler), Weyse: Ouverture til *Macbeth*, 1818 (Kittler), Weyse: "Taffelmusikken" af *Macbeth*, 1818 (Kittler), G. Rossini: Ouverture til *Tancredo*, 1819 og 1821, F. Paër: *Sargino*, 1820 og 21, W.A. Mozart: Sange af *Figaros Bryllup*, 1821, C.M. von Weber ouverture til *Jægerbruden* og forskellige stykker, 1822 og endelig Mozart: Ouverture til *Titus*, 1823.

Fra omkring 1825 er der ikke noget sammenfald imellem Loses klaverudgivelser og de i stemmebøgerne udvalgte musikstykker.

I stemmebøgerne udgør de mange ouverturer den væsentligste del. Man finder:

Mozart	4	<i>Don Juan, Titus, Figaros Bryllup og Tryllefløjten</i>
Schall	3	<i>Lagertha, Rolf Blaaskæg, Romeo & Giulietta</i>
Rossini	2	<i>Italienerinden i Algier, Tancredo</i>
Weber	1	<i>Jægerbruden</i>
Kunzen	1	<i>Erik Eiegod</i>
Dupuy	1	<i>Ungdom og Galskab</i>
Weyse	1	<i>Sovedrikken</i>
Bay	1	?
Mohr	1	?
Boeldieu	1	<i>Jean de Paris</i>
Mehul	1	<i>Joseph og hans Brødre</i>
Paër	1	<i>Sargino</i>
Küffner	1	begyndende med <i>Jean de Wieselbourg</i> og fulgt op af et potpourri af andre operaer, heriblandt <i>Jægerbruden</i>
P. v. Winter	1	en ouverture uden navn, muligvis til <i>Offerhoitiden</i>
Friedrich Himmel	1	<i>Fanchon, das Leiermädchen</i>

Herudover er der uddrag, arier og danse mv., fra følgende operaer og ballletter: Ludvig Zinck: *Rollas Död*, Claus Schall: *Macbeth*, Schall: *Det lykkelige Skibsførlis* eller *Afguden på Ceilon*, C.M. von Weber: *Preciosa* og Bernhard Anselm Weber: *Deodata*, Kuhlau: *Røverborgen* og *Lulu*, Rossini: *Cendrillon (Askepot)*, Weyse: *Ludlams Hule* og Mehul: *Joseph og hans brødre*.

Konklusion ud fra repertoirevalget

En oversigt over den del af Det Kongelige Teaters ballet- og operarepertoire i perioden 1818 til 1828, der også optræder i uddrag som kvartetudgaver i H.P. Møllers stemmebøger, viser, at stemmebøgerne afspejler repertoiret ret nøje med vægten lagt på de mest spillede stykker: *Ungdom og Galskab*, *Sovedrikken*, *Røverborgen*, *Det lykkelige Skibbrud*, *Figaro*, *Cendrillon*, *Sergino*, *Joseph og hans brødre*, *Don Juan*, *Tancredo* og *Fanchon* bliver alle spillet gennem hele perioden. Claus Schalls ballletter *Rolf Blaaskæg* og *Lagertha* har været hyppigt spillet tidligere, men forsvinder fra repertoiret efter 1820.

Jægerbruden bliver en af teatrets helt store succeser efter den danske premiere i 1822 og står da også først i stemmebøgerne. Også Kuhlaus *Lulu* (premiere 1824) får tre stykker med, men først sidst i stemmebøgernes nummerrækkefølge. Kunzens *Erik Eiegod* bliver kun opført en enkelt gang i hele perioden, men er alligevel med i stemmebøgerne. Rossinis *Italienerinden i Algier* er ikke på teatrets repertoire i perioden, men er alligevel medtaget.

Det righoldige udvalg af Mozart-arianer og -ouverturer taler for at Claus Schall har haft en ikke ubetydelig indflydelse på repertoiret. Claus Schall havde ikke alene truffet Mozart i Prag, men var også en

passioneret beundrer af Mozarts musik. Endelig peger de mange dansesatser, som synes beregnet som hofdansemusik på Claus Schall som iværksætteren af stemmebøgenes repertoire.

Hofdansemusikken

Og der er mange dansesatser i bøgerne ved siden af det dramatiske repertoire. Her ser vi flere – og andre – komponister repræsenteret. Navnet *Walch* i stemmebøgerne dækker utvivlsomt over Johann Heinrich Walch, en tysk komponist, som fra 1825 rejste på koncertrejser til Danmark, Sverige og Rusland. Han er ikke mindst kendt for sine marcher og sin dansemusik, og i stemmebøgerne er han repræsenteret med numrene: 50 (Allegro), 51 (Vivace), 52 (Allegro), 53 (Hopser), 54 (Pas Redoublé), 57 (Pas Redoublé), 74 (Pas Redoublé) og 75 (Allegretto).

Til gengæld har det været vanskeligt at hæfte signaturen I G (?) *Kolbe* (?) til en person i samtiden, men vi ved dog, at fløjtebygger Appelberg omkring 1800 leverede en Flauto traverso til en “musikus Kolbe”.²³ Der optræder ingen under navnet Kolbe i Kapellets officielle navnelister,²⁴ men ifølge Adresseavisen fra Fyn den 2. oktober 1815, optræder der en danselærer Kolbe i Odense, hvor han gennem to måneder underviser i dans.²⁵ Der kan måske være tale om en Rudolph David Christian Kolbe (f. 1788) og angiveligt “gymnastik-, dansk- og danselærer”.²⁶ Kolbe skriver meget elegant for fløjten, og han står for en række danse i stemmebøgerne: 20 (Allegro vivace), 21 (Romanza), 62 (Pas Redoublé), 77 (Polonaise), 106 (Polonaise), 114 (Romanze Siciliano), 122 (Polacca moderato) og 123 (Rondeau). Kolbe komponerede også et potpourri (85) til kvartetbesætningen med

uddrag af forskellige populære operaer i tiden. En tredje komponist til hofdansene er *Joseph Küffner*. Küffner var fra Würzburg og ansat ved hofmusikken der. Han er især kendt for sin militærmusik, men komponerede også en række symfonier og en del kammermusikværker med guitar. Küffner skrev desuden 20 potpourrier over populære operaer af bl.a. Weber og Rossini. I Møller-samlingen møder vi dansene 70 (Pas Redoublé), 81 (March), 82 (Pas Redoublé), 83 (Pas Redoublé) og 84 (Pas Redoublé) samt et potpourri over Webers *Jægerbruden* (102) og yderligere et potpourri over forskellige operaer. Potpourriet indeholder påfaldende mange stykker fra det københavnske operarepertoire og er måske skrevet direkte til København? Det første af stykkerne i potpourriet, Joseph Küffners ouverture til *Jean de Wieselbourg* figurerer dog ikke på Det Kongelige Teaters repertoire i perioden 1816-1828.

En "Wals", nr. 65, tilskrives "Petersen, Student". Ifølge listen over kapellets musikere i perioden kan det som tidligere nævnt dreje sig om den navnkundige fløjtenist Niels Petersen. Niels Petersen er også komponist til et enkelt stykke i Mildes periodiske tidsskrift for fløjtespillere *Maanedlig Journal*,²⁷ så vi ved, at han komponerede ved siden af sin musikergerning. Claus Schall har til samlingen leveret en enkelt dans til hofdansemusikken, nr. 69 (Quadrille).

G.F. Kittler optræder ligeledes (posthumt!) med en enkelt: 16 (Contredans), men denne dans er til gengæld udbygget som en hel række ture. Rudolph Bay, nummer 23, står for en *March a la Turque* samt numrene 112 (Andantino espres-sione) og 113 (Andante). I 1816 rejste Rudolph Bay, som også var diplomat, til

Algier og blev i landet til 1831, så stykkerne er formodentlig komponeret før 1816. Endelig har violinisten og bratschisten Carl Ferdinand Mohr især leveret en prægnant ouverture til Møller-samlingen, men ydermere tre korte stykker: 103 (March), 104 (Allegro) og 105 (Allegro furioso).

Hofmusikken

Det kan, for perioden omkring 1829, være vanskeligt at adskille hofmusikken fra al den musik, som ofte de samme musikere leverede rundt om i byen. Hofmusikken var imidlertid en vigtig del af underholdningen ved Frederik 6.s hof, og der var bestemte ensembler til brug for særlige lejligheder. Kongen, dronningen og deres to døtre, Caroline og Vilhelmine holdt i sommermånederne til på Frederiksberg Slot, hvor der var programsat musik med flere typer ensembler. Hver onsdag og søndag var der taffelmusik, og der er beretninger om, at søndagsmusikken var mere populær i tonen, mens onsdagsmusikken var hofmusik. Om søndagen kunne man nyde musikken ude i parken igen-nem slottets åbne vinduer, og man kom helt tæt på musikken, når kongen og hans familie i chalup lod sig befordre rundt på kanalerne. Musikken var overladt til de kongelige "hoboister" (sometider suppleret med blæsere fra militærmusikken).²⁸

Hofdansene og selskabsdans i København

Det var meget populært at danse i de finere kredse de første tiår af 1800-tallet.²⁹ Ud over dansen ved hoffet blev der danset i de adelige familier og i det bedre borgerskab. Således udbød dansmester Stahl danseundervisning til såvel

Frederiksberg Have med slottet i baggrunden. Tegning af C.W. Eckersberg. (Det Kongelige Bibliotek, Billedsamlingen)

børn som ældre og med “fuld Music og 7 Musicanter”.³⁰ Dette foregik tre dage om ugen, mandage, onsdage og lørdage. Også dansemestrene Rose og Villeneuve fremkom med tilbud om dans, men også med undervisning i fægtning!

Musikselskabet *Harmonien* (der havde Claus Schall blandt sine aktive medlemmer frem til 1811) inviterede ofte dansere fra Teatret til at danse solo eller pas de deux. Dansemusikken udkom på noder i en jævn strøm både som klaver solo og i stemmebøger til f.eks. kvartetter. H.P. Møllers stemmebøger eller deres repertoire ses ikke afspejlet i de i København udgivne noder, og bortset fra de føromtalte 13 arrangementer af F.G. Kittler må det betragtes som udelukket, at de mange kvartetarrangementer er udkomne på tryk.

Der er adskillige eksempler på udgivelser af den øvrige populære dansemusik. Den kongelige Hofdansekompositør, Claus Schalls medhjælper, Niels Møller publicerede sammen med balletmesteren Pierre Jean Laurent *Lommebog for Dandseyndere*³¹ – og F.G. Kittler udgav i 1812 (for klaver) 31 marcher og danse med bl.a. Pas Redoublé, Francoise og Eccossaise.³² Dette bliver suppleret af udgivelser fra Mildes forlag fra 1822: 12 nye danse, bl.a. Vals, Gesvind Vals, Cotillion, Eccosaise og Fandango. Engelske danse i den skotske stil (Eccosaisser) var en nyhed i det københavnske danserepertoire lige efter år 1800, og de blev udgivet både i klaversats og som stemmebøger for den for engelskdansene normale besætning (strygetrio suppleret med blæsere) og typisk forsynet med

en stemme for piccolofløjte.³³ Valsen introduceredes i midten af 1790'erne, og Polonaisen, eller *Polonoisen*, som den kaldes i stemmebøgerne, kendes fra de første år af 1800-tallet.³⁴

Sammenfatning

H.P. Møllers fire stemmebøger indeholder 127 stykker, der tilsammen repræsenterer et bredt udsnit af den musik, der omkring århundredeskiftet 1800 og frem til omkring 1830 var den fremherskende i København, dels som klavermusik til hjemmene, dels som folkelig underholdning med harmonimusik (blæsere), men i særdeleshed som opera- og balletmusik på Det Kongelige Teater. Samlingen er uden undtagelser instrumenteret for tværfløjte (ofte tertsføjte i Es), to violiner og cello, og langt størstedelen af stykkerne er orkestermusik arrangeret for denne specifikke kvartetbesætning.

Musikstykkerne er af meget varierende længde, hvoraf et større antal ouverturer og operapotpourri'er udgør de mest vægtige. De i tiden mest fremtrædende danske komponister, Kunzen, Weyse, Kuhlau, Dupuy og ikke mindst Claus Schall, er rigt repræsenteret, men også mindre danske navne i samtiden finder man i stemmebøgerne. Af Mozart er der ikke mindre end fire opera-ouverturer, af Rossini to og af Weber kun *Jægerbruden*. Det er påvist, at 13 af stemmebøgernes arrangementer, alle af dansk musik, er foretaget af F.G. Kittler, syngemester ved Teatret og fløjtenist i Kapellet.

Ud over den deciderede koncertmusik indeholder stemmebøgerne et større antal danse. Man bemærker dog, at skønt det i andre sammenhænge i det københavnske musikliv var på mode at danse til engelske

danse, indeholder stemmebøgerne ikke en eneste. Det er nærliggende at formode, at Frederik 6. efter Englandskrigene, tabet af Norge og af flåden, ikke ønskede engelske danse ved hoffet.

Bøgerne bærer på forsiderne i guldtryk navnet H.P. Møller, og det er nærliggende at formode, at denne Møller (P.H. Møller) er sønnen til Claus Schalls nærmeste musikalske medarbejder, hofdanseinspektør Niels Møller, den person, som i realiteten udarbejdede dansemusikken til Frederik 6.s hof for Schall, som egentlig bar titlen af hofdansekomponist. Det er ligeledes fristende at antage, at stemmebøgerne er en del af kongens og hoffets underholdnings- og dansemusik, men det kan næppe udelukkes, at de også har været brugt af kapellet's musikere i andre sammenhænge, som eksempelvis til brug for mere borgerlige begivenheder. Under alle omstændigheder får vi igennem stemmebøgerne et (nyt) indblik i den tidlige danske Guldalders musikkultur.

Kvaliteten af de mange arrangementer er, ud fra en stikprøvekontrol af 10 forskellige stykker, varierende, men professionelt udført. Særlig karakteristisk er førsteviolinstemmen, der altid er meget virtuost og krævende anlagt. Også fløjtestemmen påkalder sig særlig interesse, fordi ca. en fjerdedel af satsene er skrevet for tertsføjte i Es. Dette giver arrangøren mulighed for at anvende fløjten mere uafhængigt af tonearten end ellers.

Ved en koncert i 2015 har en kvartet bestående af Johannes Søe Hansen, Toke Lund Christiansen, Sarah McClelland og Niels Ullner udelukkende opført stykker fra stemmebøgerne: Kuhlau (tre stykker fra operaen *Lulu*), Claus Schall (Overture og Vals fra *Romeo & Giulietta*,

arrangeret af Kittler), Carl Ferdinand Mohr (to danse), Kunzen (Ouvverture til *Erik Eiegod*), Weyse (Ouvverture til *Sovedrikken* og Taffelmusik fra sørgespillet *Macbeth*, begge arrangeret af Kittler)

samt Mozarts Ouvverture til *Figaros Bryllup*. Det er tanken at indspille dette repertoire, så en bredere kreds kan få et indtryk af H.P. Møllers spændende stemmebøger.

Noter

- 1 C.M. von Weber spillede på et flygel fra det danske klaverbyggeri Richter & Bechmann. Instrumentet befinder sig i dag på Musikmuseet i København (Møller 1983, s. 253)
- 2 Fra 1822 og frem
- 3 Fra giveren, B. Kehlet Nørskov foreligger der et følgebrev stilet til Niels Krabbe, hvoraf det fremgår, at stemmebøgerne stammer fra BKN's svigerfamilie, men at han ikke kan gøre rede for proveniensen i øvrigt. I familien har man en teori om, at stemmebøgerne stammer fra klaverfabrikanten H.P. Møller (se note 4).
- 4 H.P. Møller (1892-1859). Fog 1984/I, s. 325 samt Møller 1983, s. 236-40.
- 5 Thrane 1903, s. 300.
- 6 Niels Jensen website
- 7 De i alt tre samlinger (med stemmer, men ikke partitur) befinder sig i to identiske eksemplarer på Det Kongelige Bibliotek, digitaliseret med online adgang gennem databasen REX.
- 8 Sønnichsens forlag, København 1808.
- 9 Se nærmere herom i Christiansen, *Flojtespil i Danmark efter år 1800*.
- 10 Denne Gigue-agtige melodi har sin oprindelse i John Gays *The Beggar's Opera* (1728) med musik arrangeret af J.Chr. Pepusch
- 11 Thrane 1903, s. 264.
- 12 Ravn 1886, s. 185.
- 13 Ravn 1886, s. 185.
- 14 Köchel 294d.
- 15 Feks. Vester 1969.
- 16 Møller 1987, s. 88.
- 17 Udkom i København, se Ravn 1886, s. 177.
- 18 Møller 1987, s. 46 og 88.
- 19 Brev af 20. juni 1827. Busk, 1990.
- 20 Fra 1818. Fog 1977, DF:209.
- 21 Meddelelse fra J.L. Mohr til Bricka. Erichsen 2011, s. 205.
- 22 Komponeret ca. 1918 (Fog 1977, DF:157), original i B-dur transp. til G-dur, formentlig arr. af Kuhlau-vennen F.G. Kittler.
- 23 Møller 1987, s. 88.
- 24 Liste over kapellets medlemmer gennem tiderne. Svendsen et al. 2014.
- 25 Adresseavis Fyn, Avertissement 150, mandag den 2. oktober 1815: "Da jeg Undertegnede agter at give Underviisning i Dands her i Odense i 2 Maaneder, saa ville de, som ønske at tage Underviisning, behageligst henvende sig til Skoemagermester Hjort i Nedergade, hvor jeg logerer, Kolbe, Lærer i Dans (Møller 1987, s. 26).
- 26 Oplysning fra en google-søgning (januar 2016): "Født i Vejle/ Fredericia/ Elbo, g. Birgitte Margrethe Trockmann, f. 1805 i Assens, stedmoder til Ernst Kolbe og William Rudolph Kolbe (der i 1834 levede i Kerteminde).
- 27 Christiansen: *Flojtens musik i Danmark c. 1750 – c. 2000*. Udk. 2016.
- 28 Davidsen 1910, s. 50; afsnit af H.P. Holst.
- 29 Urup 1995-96, s. 139.
- 30 Urup 1995-96, s. 131-138.
- 31 København 1816, i to hæfter.
- 32 C.C. Loses forlag, København.
- 33 Urup 1995-96, s. 137.
- 34 Thalbitzer 1907.

Litteraturliste

- Busk, Gorm: *Friedrich Kublau*. 1986.
- Busk, Gorm: *Kublau breve*. 1990.
- Bittmann, Inge: *Catalogue of Giedde's Music Collection in the Royal Library of Copenhagen*. Egtved, 1976.
- Christiansen, Toke Lund: "Kender Du Pan". *Fløjtespil i Danmark efter 1800*. <www.kenderdupan.dk>.
- Christiansen, Toke Lund: *Fløjtes musik i Danmark c. 1750 – c. 2000*. Udk. 2016.
- Christiansen, Toke Lund: *Fløjtespil i Danmark, indtil år 1800*. 2007.
- Davidson, Jacob: *Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn*. 1910.
- Erichsen, Jørgen: *Friedrich Kublau – Ein deutscher Musiker in Kopenhagen*. Hildesheim, 2011.
- Fog, Dan: *Musikhandel og nodetryk i Danmark efter 1750, I-II*. 1984.
- Fog, Dan: *Kompositionen von Fridr. Kublau, thematisch-bibliographischer Katalog*. 1977.
- Fog, Dan: *Kompositionen von C.E.F. Weyse*. 1979.
- Hammerich, Angul: *Musikforeningens Historie 1836-1886*. 1886.
- Jensen, Niels: *Dansk Forfatterleksikon* <danskforfatterleksikon.dk>.
- Møller, Dorthe Falcon: *Danske Instrumentbyggere 1770-1850*. 1983.
- Møller, Dorthe Falcon: *Fløjte, obo, klarinet & fagot. Treblæsertraditionen i dansk instrumentbygning*. 1987.
- Overskou, Thomas: *Den Danske Skueplads*, IV. 1862.
- Ravn, V. C.: *Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid*. 1886.
- Svendsen, Troels, Mogens Andresen og Inger Sørensen: *Det Kongelige Kapel, verdens ældste orkester*. 2014.
- Thalbitzer, Sofie Dorothea (f. Zinn): *Grandmamas Bekendelser*. Udgivet af Julius Clausen og P.Fr. Rist (Memoirer og Breve 4). 1906.
- Thrane, Carl: *Fra Hofviolonernes Tid. Skildringer af det kongelige Kapels Historie 1648-1848*. 1903.
- Urup, Henning: "Dans i København ca. 1750-1840", *Musik og Forskning* 21 (1995-96), 124-54. Også på <www.danishmusicologyonline.dk>
- Vester, Frans: *Flute repertoire catalogue. 10.000 Titles*. London, 1969.